

בית המשפט המחוזי בתל אביב - יפו בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

עמ"ש 60592-03-15

לפני: סגן הנשיאה יצחק ענבר, השופטת יהודית שבח, השופט שאול שוחט

המערערים

ק' ל'
ע"י ב"כ עוה"ד רונן דליהו ומור זיידן

נגד

המשיבים

י' פ'
ע"י ב"כ עו"ד רועי קורץ

מיני-רציו:

* בית המשפט שלערעור אישר את קביעת בית המשפט לענייני משפחה על העברת ילדיהם של הצדדים ממשמורת האם למשמורת האב. זאת, בשל קיומה של "תסמונת ניכור הורי" בדרגה חמורה, שמטרתה למחוק את דמותו של האב מחיי הילדים, תוך סירוב האם לשתף פעולה עם שירותי הרווחה.

* משפחה – משמורת קטינים – קביעתה

ערעור על פסק דין בו הורה בית המשפט לענייני משפחה על העברת ילדיהם של הצדדים באופן מיידי, ממשמורת האם למשמורת האב, בשל היותה של האם "הורה מנכר".

בית המשפט המחוזי דחה את הערעור ופסק:

"ניכור הורי" הוא תופעה המתגלית אצל ילדים להורים הנמצאים בסכסוך משמורת לגביהם, המתבטאת בהתנכרות הילדים לאחד ההורים ללא צידוק. לשם קביעה כי מדובר בתסמונת ניכור הורי, יש לקבוע כי קיים "ניכור הורי" ללא כל הצדקה, לבחון את רמת התופעה ולהחליט, בהתאם לנסיבות, על דרכי הטיפול המתאימות. בכל אלה על ביהמ"ש להיעזר בגורמים מקצועיים שאת חוות דעתם יש להעביר במבחן הביקורת. במקרה הנדון, מתקיימת "תסמונת ניכור הורי" בדרגה חמורה: קיימת סרבנות קשה של הילדים לאב ללא הצדקה, אשר נבנתה לאורך שנים ע"י האם, ישנו חוסר שיתוף פעולה של האם עם שירותי הרווחה ובעיקר ניסיון למחוק את דמותו של האב מחיי הילדים באמצעות הצרת אפוטרופסותו הטבעית עליהם. בנסיבות העניין, העברת המשמורת של הילדים מדי האם מתחייבת אולם יש לעשות כן בהליך מדורג ולא לאלתר.

פסק דין

השופט שאול שוחט:

1. ערעור על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה במחוז תל-אביב-יפו (כ"ב הש' שפרה גליק בתמ"ש 44417-01-14), [פורסם בנבו] מיום 18.2.15 (להלן: **"פסק הדין"**; **"פסק דינו של בית משפט קמא"**).

בפסק הדין הורה בית משפט קמא על העברת ילדיהם של המערערות והמשיב - י"פ מ' יליד 2007 ו-א' פ' מ' ילידת 2008 (להלן: **"הילדים"**) – באופן מידי, ממשמורת המערערות-האם למשמורת המשיב-האב, תוך קביעת הסדרי ראייה בין המערערות לבינם ומתן הוראות בדבר הדרכה הורית לשניים כתנאי ללינת הילדים אצל המערערות והסדרי ראייה עמם בחופשות ובחגים.

לפסק הדין קדם פסק דין של בית משפט קמא, מיום 18.7.12, בו נקבעה המשמורת על הילדים בידי המערערות (תמ"ש 42591/09, להלן: **"הליך המשמורת הראשון"**).

פסק דינו של בית משפט קמא

2. את פסק דינו ביסס בית משפט קמא על חוות דעת מסוגלות הורית שהתבקשה והתקבלה במסגרת הליך המשמורת הראשון (להלן: **"חוות הדעת"**) ועל דו"חות יחידת הסיוע ותסקירי העו"ס שהוגשו במסגרתו; על דו"חות יחידת הסיוע ותסקירי העו"ס, לרבות דו"ת סיכום ועדת תסקירים ועדויות גורמי הרווחה שהונחו לפני בהליך הנוכחי נושא הערעור, כמו גם התנהלותה של המערערות בשני ההליכים. מכל אלה למד בית משפט קמא, כי המערערות היא **"הורה מנכר העושה הכל כדי לגרום לניכור הורי בין ילדי הצדדים לאב התובע"** והורה על העברת המשמורת לידי.

טענות המערערות

3. פסק דינו של בית משפט קמא הוא חריג בנוף פסקי הדין בסכסוכי משמורת, עומד בסתירה מוחלטת לפסיקות עקביות של בתי המשפט ואינו עולה בקנה אחד עם טובתם של הילדים (סעיפים 1, 8, 9, 22 לעיקרי הטיעון); פסק הדין ניתן על בסיס הסתמכות חלקית ומוטעית על חוות דעת שניתנה בהליך המשמורת הראשון בו הומלץ, בכלל, על מתן המשמורת בידי האם. הדעת נותנת שהיה מקום, בהליך כה משמעותי של העברת משמורת, לבחון מחדש את טובתם של הילדים על בסיס חוות דעת עדכנית שתבחן את מסוגלותם של ההורים לאותה נקודת זמן בה עולה הצורך, כביכול, בשינוי המשמורת (ס' 2, 3 לעיקרי הטיעון); פסק הדין שגוי גם על בסיס החומר הלא עדכני שהיה לפני בית המשפט. בהליך המשמורת הראשון נקבעה המערערות כמשמורת, על בסיס חוות הדעת אשר בחנה את האינטראקציה המצוינת שהייתה, ועדיין הינה, בינה לבין הילדים. לעומת זאת, בחוות הדעת נכתבו "דברים קשים" אודות המשיב, ששוללים את מסוגלותו לשמש כמשמורן ומעמידים בספק את

יכולתו להיות הורה מאפשר אם המשמורת תעבור לידי. דברים קשים אלה לא זכו כלל להתייחסות בפסק הדין (ס' 4, 5 לעיקרי הטיעון); בהליך הנוכחי הובהר לבית משפט קמא, כי למערכת קשר חם וטוב עם הילדים והיא דואגת לכל צרכיהם ולא מחסירה מהם דבר (סעיף 5 לעיקרי הטיעון). לא בכדי הציע בית משפט קמא, בסיום הליך ההוכחות, להשאיר את המשמורת בידיה בכפוף להענקת הסדרי ראיה למשיב, מה שמלמד שגם בית משפט קמא סבר כי המערכת ראויה לשמש כמשמורת על הילדים גם לעת הזו (סעיף 6 לעיקרי הטיעון); את הנתק בין המשיב לילדיו יש להטיל לפתחו ולא לפתחה של המערכת. הנתק החל בשל אירוע אלימות שחו הילדים מהמשיב ביולי 2013. למרות שהומלץ על הסדרי ראיה תחת פיקוח ובמרכז קשר סירב המשיב לעשות כן. במשך חודשים ארוכים, ולמעשה עד היום, בחר המשיב אף לא להיות בקשר עם מוסדות החינוך של הילדים. גם לפני אירוע האלימות לא היה המשיב קשוב לצרכי הילדים, לא קנה להם, מעולם, מתנה ולו הקטנה ביותר וגם כשהתקיימו הסדרי ראיה, בתקופה שעד לאירוע האלימות, נהג המשיב לבטל הסדרי ביקור ולקצר את אלה שהתקיימו משום חוסר יכולתו להתמודד עמם (סעיפים 7, 16 לעיקרי הטיעון); בית משפט קמא הורה על העברה מידית של הילדים למשמורת המשיב מבלי ששקל את הצורך בהכנה מוקדמת. ההעברה, אליבא דבית משפט קמא, אמורה להתבצע ללא כל תכנית מעבר, ללא כל מערך טיפולי, באמצע שנת הלימודים ועל רקע נתק מוחלט של שנה ועשרה חודשים בינם לבין. בית משפט גם לא שקל את שאלת הפרדתם של הילדים משני אחיהם (ילדיה של המערכת מנישואיה הראשונים) כמו את העובדה כי, הם אמורים לעבור לתא משפחתי חדש בו ישנה בת זוג למשיב, שנמצאת בחודשי הריון מתקדמים (סעיפים 10, 12 לעיקרי הטיעון). לטענות אלה, כך המערכת, יש ליתן משקל נכבד על רקע התנהלות לא מקצועית של רשויות הרווחה ובית משפט קמא – לא קיימו פגישות עם הילדים (למעט פגישה אחת); לא נשקלה אפשרות מינוי של אפוטר' לדין; בית משפט קמא לא ישב בדין "כשנפשו חפצה ואוזנו קשובה"; כעס על המערכת ושגה משום כך בשיקול דעתו. על רקע זה סבר בית משפט קמא, כי בשאלה של ניכור הורי עסקינן ולא היא. ענייננו בשאלה של משמורת למערכת והסדרי ראיה בין הילדים למשיב שאותם יש להסדיר, בדרך טיפולית נאותה, משום חששם של הילדים ממנו בעקבות אירועי אלימות שלו כלפיהם (סעיפים 15, 16, 17 לעיקרי הטיעון).

מכאן עתירתה לקבל את הערעור; הותרת המשמורת על הילדים בידיה; קביעת הסדרי ראיה בין המשיב לילדים באופן שיבטיח את שלומם.

טענות המשיב

4. המשיב, בעיקרי הטיעון ובדבריו לפנינו, תמך בתוצאות פסק הדין. לטענתו, אין להתעלם מההליכים שמתנהלים בין ההורים מזה חמש שנים, מהם ניתן ללמוד בבירור על סיכול מכוון של הקשר בינו לילדיו; חוסר שיתוף פעולה עם גורמי הרווחה והפרה מתמשכת של החלטות בית משפט שנועדו לקדם את הקשר – עד כי, כלשון בית משפט קמא, "מחקה" המערכת – האם את המשיב-האב מחיי הילדים. בנסיבות אלה, העברת המשמורת על

הילדים מידי המערערת לידיו, היא תוצאה מתבקשת ואף הכרחית. המערערת, שקיבלה את המשמורת לידיה, בהליך המשמורת הראשון, על תנאי לאפשר קיומם של הסדרי ראייה בינו לבין הילדים – כשלה בעניין זה ובמכוון. משכך, כך המשיב, טובת הילדים חייבה את העברתם לידיו, כהורה אחראי שיבטיח, בניגוד למערערת, קיומם של הסדרי קשר בין הילדים לאמם; טענותיה של המערערת בדבר מסוכנותו של המשיב לילדיו נשללה; אירוע האלימות הנטען הופרך והמדינה חזרה בה מהאישום נגדו כך שאת אובדן הקשר יש להטיל לפתחה של המערערת.

מכאן עתירתו לדחיית הערעור והסכמתו לביצוע פסק הדין רק לקראת שנת הלימודים הבאה, תוך הכנה מוקדמת של הילדים למעבר הצפוי על דרך של שיחות והדרכה הורית (עמ' 7 לפרוט' ישיבת הערעור, ש' 6-13).

דיון והכרעה

כללי

5. משהורה בית משפט קמא על העברת המשמורת בשל היותה של האם "הורה מנכר", ראוי לייחד מספר מילים לתופעה זו של 'ניכור הורי' – סממניה ודרכי הטיפול בה, טרם שנבחן את קיומה במקרה שלפנינו.

6. ניכור הורי – כשמו כן הוא – תופעה המתגלית אצל ילדים להורים הנמצאים בסכסוך משמורת לגביהם, שבאה לידי ביטוי בהתנכרות של הילדים לאחד ההורים ללא כל צידוק לכך.

הראשון שהתייחס בצורה שיטתית לתופעה זו וראה בה משום הפרעה היה פרופ' ריצ'ארד גרדנר, אשר טבע את המונח 'תסמונת ניכור הורי' (Parental Alienation Syndrome), מונח המשמש כיום להגדרתה של התופעה. על פי גרדנר, כל אימת שאין הצדקה לתופעה – התעללות של ההורה המנוכר בילד, הזנחה אמיתית שלו; התעלמות מצרכיו וכו', שאז אין להשתמש בתופעה כהסבר לעוינות הילד כלפיו – מי שנושא באחריות לקיומה של התופעה הוא ההורה האחר, בדרך כלל ההורה המשמורן, אשר 'שוטף את מוחו של הילד' (Programming Brainwashing Parents indoctrinations) וגורם לו "להדחקת הרגשות החיוביים שיש לו כלפי ההורה המנוכר" (דפנה האקר "הורות במשפט" עמ' 62), עד כדי יצירת מצב בו הילד עצמו תורם משלו להשמצת ההורה המנוכר ומייצר טענות והאשמות כלפיו. (The child's own contribution to the vilification of the target parent).

גרדנר חילק את התסמונת לשלוש רמות: חמורה, מתונה וקלה – מתוך כוונה לקבוע את דרך הטיפול בבעיה ומתן פתרון לסוגיה מבחינה משפטית, לפי הרמה של התופעה במקרה נתון. שלושת הרמות נבדלות זו מזו בעוצמת הניכור ומידת התמיכה והעידוד של ההורה האחר בהתנהגות המנכרת כלפי ההורה המנוכר מחד, ובאופי היחסים בין הילד להורה

המנכר, מאידך. בעוד שברמה הקלה והמתונה מצדד גרדנר בהשאת המשמורת בידי ההורה המשמורן (המנכר) וקביעת דרכי טיפול מתאימות להדברת התופעה, הרי שברמת הניכור התמורה מצדד הוא בהתערבות טיפולית אגרסיבית – מסנקציות משפטיות לרבות קנסות ועד העברת המשמורת להורה המנוכר ואף מאסר של ההורה המנכר.

ומהי רמת ניכור תמורה? פעילות מכוונת של ההורה המשמורן לשם מטרה אחת – לנתק כל קשר, מכל סוג שהוא בין ההורה האחר לבין הילדים – במסגרתה הוא אינו בוחל מביקורתיות מופגנת, מהעלאת האשמות שווא ומהגשת תלונות במשטרה והכל באופן לא פרופורציונלי לאירועים פעוטים וחסרי חשיבות, כדי להצדיק את ביקורתו על ההורה האחר. הילדים, שנמצאים רוב זמנם בקרבת ההורה המשמורן, חווים את הפעילות הזו כפעילות מגינה ותומכת והופכים בעצמם לאחוזי חרדה ופחד מדמותו של ההורה האחר. כתוצאה מכך, מפגינים הילדים עוינות קשה כלפיו, ביקורת כפייתית ובלתי מציאותית, ללא כל רגשי אשמה או תחושת אמפתיה כלפיו והתייחסותם אליו היא חד צדדית וחסרת אמביוולנטיות. מבחינתם, ההורה האחר הוא התגלמות "הרע". ההורה המשמורן לא רק שלא עושה למניעת התופעה, הוא תומך בהצדקות שמספקים הילדים להתנהגותם ומגביר אותה. כתוצאה מכך חל ניתוק מלא ומוחלט בין הילדים לבין ההורה האחר והם אינם מוכנים לשום קשר עמו.

במצב דברים זה, סובר גרדנר, ההורה המשמורן, המסית והמדיח, אינו יכול לתרום להדברת התופעה, בהיותו שרוי בתחושות השנאה והפחד מההורה האחר, והניכור של הילדים לא ייפסק כל זמן שהם חשופים להשפעתו של אותו הורה. לפיכך, "טיפול משמעותי יכול להינתן ולהיות בעל ערך רב לאחר שהילד יוצא מהסביבה המזיקה ויועבר לסביבה אחרת..." (ראו בהקשר זה "זאב ברגמן ואליעזר ויצטום (1995) "חטיפת ילד בידי הורה - התסמונת של התנכרות להורה", שיחות ט' (תשנ"ה) 115-130).

7. תורתו של גרדנר זכתה לתמיכה של מספר אנשי מקצועי טיפוליים ישראלים (זאב ברגמן ואליעזר ויצטום, שם). מנגד, זכתה היא גם לביקורת נוקבת מצד חוקרים מתחום מדעי החברה, משפטנים וארגונים שונים בטענה כי היא משוללת בסיס אמפירי הן באשר למאפייני התופעה, הן באשר לתוצאות העברת המשמורת להורה המנוכר; מטעה בשל הטשטוש בין כעס של הילדים על ההורה לבין פסיכוזה; מוגזמת בשל הערכות חסרות בסיס של מימדי התופעה ומסוכנת משום שהיא מסיטה את תשומת הלב מהאפשרות שהילד מסרב להיפגש עם ההורה בשל נזקים שנגרמו לו ממנו (דפנה הקר, "הורות במשפט" עמ' 63 וההפניות שם).

8. עיון בפסיקה – ממחצית שנות ה-90 ואילך – מלמד, כי בתי המשפט נדרשו לתורתו של גרדנר ועשו בה שימוש בסכסוכי משמורת, במקרים של סרבנות קשה בין ילדים להוריהם ואף הורו, על בסיסה, על הוצאתם מידי ההורה המשמורן לסביבה אחרת ולעיתים

אף על העברתם להורה המנוכר שנמצא מתאים לקבלה (ע"מ (ת"א) 33/96 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו) [31.12.96] בו שימשו תורתו של גרדנר וכתביו קו מנחה לפסיקתו של בית המשפט; ע"מ 90/97 מורן נ' פלדמן-מורן (לא פורסם); ע"א 2891/99 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו) [10.11.99] שבקשת רשות ערעור עליו נדחתה; רע"א 8689/99 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (לא פורסם) [פורסם בנבו]. כמו כן ניתן לראות כי המבחנים לזיהוי התופעה, בהם משתמשים בתי המשפט, הם אותם מבחנים שהותוו על ידי גרדנר (ע"א (ת"א) 3162/98 פלוני נ' פלוני – אין בפי הילד דבר חיובי ביחס לאב ו/או יחסו של האב אליו; הבעת רצון ברור להישאר עם האם שמטפלת בו כל כך טוב וכו').

9. להכרה פורמלית, מפי בית המשפט העליון, זכתה התופעה ברע"א 3009/02 פלוני נ' פלוני, פ"ד נו (4) 872. בפרשה זו הוכרה הן התופעה של ניכור הורי, הן תסמונת הניכור ההורי כהגדרה מתודית של תופעה קיימת. בית המשפט קבע כי התופעה גורמת לסכנת ניתוק של הילדים מאחד ההורים בד בבד עם תלות יתר בהורה האחר. בית המשפט לא נדרש לאבחון התופעה והטיפול בה, הגם שמציין הוא את הוצאת הילד ממשמורתו של ההורה המנכר למשמורתו של ההורה המנוכר כפתרון המוצע על ידי גרדנר במקרים חמורים של התסמונת, ומשאיר זאת, בעקרון, לאנשי המקצוע. ההכרה לא שונתה גם בדיון הנוסף שהוגש על פסק הדין, הגם שהתוצאה התהפכה (דנ"א 4041/02 פלוני נ' פלוני, פ"ד נח (6) 246). בפסקי דין מאוחרים לפרשה זו לא נעלמה מעיני בית המשפט העליון הביקורת שנמתחה על תורתו של גרדנר (בע"מ 5579/07 פלוני נ' פלוני, [פורסם בנבו]; 7.8.07). עם זה, בית המשפט העליון לא מצא לנכון לדחותה, אך הבהיר, כי יש לנקוט משנה זהירות בקביעה כי אכן היא מתקיימת במקרה נתון וכי "לשם קביעת המצב לאשורו יש להסתייע בבחינתם של הגורמים המקצועיים האמונים על כך, תוך בדיקה ביקורתית של בית המשפט את המסקנות שהוגשו לו" (בע"מ 6327/08 פלוני נ' פלוני, [פורסם בנבו], 10.9.08).

10. אשר לדרכי הטיפול - בהתאם לרמת התופעה - מהקל אל הכבד - קביעת הסדרי משמורת מדויקים בין ההורים והקפדה על קיומם; טיפול בילד על ידי גורם חיצוני תוך השארת הילד בסביבתו של ההורה המנכר; ניתוק הילד לחלוטין מההורה המנכר והשמתו אצל אדם שלישי או העברתו להורה המנוכר (רע"א 3009/02 פלוני נ' פלוני, פ"ד נו (4) 872 וכן ע"א (ת"א) 2891/99 פלוני נ' פלוני, [פורסם בנבו], 10.11.99).

בהקשר זה ראוי להפנות לעבודת הדוקטורט של עו"ד ד"ר שרון פרילינג בנושא הניכור ההורי – "ניכור הורי – ילד להורה והורה לילד: ההתערבות המשפטית במצבי ניכור הורי ושאלת תפקידו של המשפט ביצירת התנאים למימוש ההורות הרגשית ביחסי הורים ילדים" – שם ממקמת ד"ר פרילינג – ובצדק – את צו העברת המשמורת כאמצעי אחרון בו יש לנקוט מקום ומוכח העדר כשירותו של ההורה המשמורן לשמש בתפקיד זה, בשל ניסיונו להרחיק את ההורה השני מחיי הילד. השימוש בדרך טיפול זו מצומצם למצבים חריגים בהם הפגיעה בילד מכוח הוותרתו ברשות ההורה המנכר עולה על הפגיעה שתיגרם עקב ההעברה הכפויה של המשמורת להורה המנוכר או לרשויות הרווחה.

11. העולה מהמקובץ – חרף הביקורת שנשמעה ונשמעת על תורתו של גרדנר – "תסמונת הניכור ההורי" – לא ניתן להתעלם מקיומה של התופעה בסכסוכי משמורת. לשם קביעה, כי במקרה נתון עניין לנו בתסמונת ניכור הורי, יש לקבוע, כשלב הכרחי, כי קיים "ניכור הורי". עם זה, אין די בקיומם של התסמינים המלמדים על "ניכור הורי" כדי לקבוע כי בפנינו "תסמונת ניכור הורי". קביעה שכזו תבוא רק לאחר שלא נמצאה כל הצדקה לניכור הקיים. אם ישנה הצדקה לקיומו, גם גרדנר יסכים, כי תורתו אינה ישימה, ובלשונו:

"... When the parental abuse and/or neglect is present, the child's animosity may be justified and so the parental alienation syndrome explanation for the child's hostility is not applicable".

באין הצדקה, יש לבחון את רמתה של התופעה במקרה נתון ולהחליט, בהתאם לנסיבות העניין, על דרכי הטיפול המתאימות. בכל אלה על בית המשפט להיעזר בגורמים מקצועיים שאת חוות דעתם יש להעביר במבחן הביקורת.

מן הכלל אל הפרט

12. ביום 18.7.2012 ניתן פסק דין בהליך המשמורת הראשון. בהליך זה נדונה תביעת המערערת לקבלת המשמורת על ילדיה. התביעה הוגשה עת שני ההורים התגוררו יחדיו בעיר במרכז הארץ. כמקובל בתביעות מעין אלה, כל אחד מההורים טען ליכולותיו הטובות מחד גיסא ולחסרונותיו של האחר מאידך גיסא ועתר לקבלת המשמורת לידיו. בתסקיר סעד מיום 7.7.10 תואר מאבק מתמשך בין השניים, בעוצמה גבוהה, שהולך ומסלים בעיקר בשלב המעבר של הקטינים בין ההורים. בית משפט קמא נדרש לנושא "המעברים" במסגרת בקשות לצווים זמניים ותובענות לצווי הגנה. במצב דברים זה מינה בית משפט קמא, בהסכמת הצדדים, כמומחה מטעמו, את מכון "שלוש" למתן חוות דעת מסוגלות הורית. שני ההורים עברו אבחון פסיכודיאגנוסטי. האב עבר גם בדיקה פסיכיאטרית, עקב טענות המערערת למסוכנות. נערכו גם אבחונים לקטינים ונבדקו אינטראקציות בין כל אחד מההורים לבנים. חוות הדעת ניתנה ביום 9.3.10.

13. בחוות הדעת – בפרק דיון והמלצות לעניין ההורה המשמורן – נאמר:

"לא בלי התלבטות אנו סבורים כי האם תיטיב יותר להיענות לצורכי הילדים ברמה היומיומית. גילם הרך של הילדים מהווה גם הוא אחד המרכיבים בשיקול. נראה כי האם מגיבה למצב באופן קשה יותר מן האב וע"כ יש לקוות כי עם סיום הליך הפרידה וההליך המשפטי והתייצבות הסדרי הראיה יחול שיפור בתפקודה. עם זאת אבן הבוחן לגבי האם (ההדגשה במקור ש"ש) הינה יכולתה לאפשר קשר פתוח ולגיטימי של הילדים עם אביהם. הסדרי הראיה של הילדים עם האב צריכים להיות פתוחים, קבועים ויציבים".

ההמלצה למתן המשמורת לידי האם לוותה בהענקת הסדרי ראייה למשיב.

14. חרף דברים אלה, בדבר מחויבותה לאפשר הסדרי ראייה נאותים עם המשיב, עברה המערערת עם הילדים, ביום 2.8.11, באופן חד צדדי וללא כל הודעה מוקדמת, להתגורר ביישוב בצפון המרוחק כ- 120 ק"מ ממקום המגורים הרגיל של הילדים.

15. כתוצאה מקשיים בקיומם של הסדרי הראייה והצורך של בית המשפט להידרש לעשרות בקשות מבקשות שונות בנושא זה (כך עולה מעיון בתיק בית משפט קמא תמ"ש 42591/09 במערכת נט המשפט), כמו גם רצונו של המשיב בניהול הוכחות, ביקש בית משפט קמא, נוכח חלוף הזמן, חוות דעת משלימה מהמומחה שמונה. חוה"ד המשלימה הוגשה ביום 30.10.2011. לצורך הכנת חוות דעת זו נפגש המומחה מספר פעמים עם כל אחד מההורים, קיבל מהם חומרים משלימים, כמו גם מידע משלים משירותי הרווחה אודות התנהלותם.

המומחה לא שינה מחוות דעתו הראשונה והותיר את המשמורת בידי המערערת, רק בגלל התמסרותה של המערערת ברמה היומיומית לילדים, וחרף העובדה שהציגה "אופני התנהגות שהם בחלקם בעייתיים כמו למשל המעבר ל____" (עמ' 39 לפרוט' הדיון בבית משפט קמא). עם זאת, ראה לנכון לציין את הדברים הבאים בנוגע למעבר המגורים שנכפה על המשיב:

"אנו רואים בחומרה את האופן בו נעשה מעבר האם עם ילדיה ל____. האופן בו נעשה המעבר והאופן בו מסבירה זאת האם, מביא להתרשמותנו כי נעשה במטרה להתרחק מהאב, ואולי אף להרחיק את הילדים ממנו. האופן בו נעשה מעבר זה מעלה שאלה מהותיות אשר לאופן בו תופסת האם את מקומו של האב בהחלטות מהותיות הנוגעות לקטינים" (עמ' 7 לחוות הדעת המשלימה, מוצג 4 למוצגים המערערת).

המומחה הוסיף והסביר את החלטתו שלא לשנות את המשמורת על רקע השקלול הכולל של הדברים "אבל נטל ההוכחה הולך ונעשה כבד על האם כרגע, כי ההסדרים האלה, במידה ולא יתקיימו, (הסדרי הראייה ש"ש) זה יעמיד בסימן שאלה גדול את מסוגלותה להיות משמורנית" (שם, עמ' 39 לפרוטוקול הדיון בביהמ"ש קמא).

16. בית משפט קמא אימץ את חוות הדעת שהונחו לפניו באופן מלא וקבע הסדרי ראייה בין המשיב לילדיו תוך שהסמיך את שירותי הרווחה (העו"ס) לפקח עליהם, לשנותם ו/או להרחיבם מעת לעת לפי הצורך. בתוך כך ציין, כי המערערת מבקשת להקשות על המשיב ואינה מוכנה להתגמש עמו, ודחה את טענותיה כי הסדרי הראייה שהומלצו אינם עולים בקנה אחד עם טובת הקטינים (ס' 28, 34 לפסק הדין בהליך המשמורת הראשון). עוד הוסיף כי כל טענותיה בעניין זה אינן אלא ניסיון חוזר ונשנה להטיל דופי במשיב, ביכולתו ההורית והכל בניסיון למנוע ממנו הסדרי ראייה או לפחות למנוע ממנו את המתכונת המומלצת (סעיף 34 לפסק הדין בהליך המשמורת הראשון). בית משפט קמא גם קבל על התנהלותה

הדיונית של המערערת, אשר ניסתה למשוך את ההליכים בתיק כדי להימנע מהכרעה בו (סעיף 35 לפסק הדין בהליך המשמורת הראשון).

17. טרחתי והרחבתי בהליך המשמורת הראשון בהיותו נקודת מוצא להליך המשמורת נושא הערעור. מדובר בפסק דין חלוט שהממצאים והקביעות שבו, כמו גם בחוות הדעת שאומצו כחלק ממנו, מחייבים להמשך הדרך. לא ניתן להתעלם מההליכים שהתנהלו במסגרתו, כביטוי להתנהלותם של הצדדים בהקשר לסכסוך המשמורת. העיקרון הגלום, המהווה גם יתרון, בכלל של "שופט אחד משפחה אחת" בא לידי ביטוי דווקא במקרים מעין אלה. אין לצפות מהמותב שישב בהליך המשמורת הראשון להתנתק לחלוטין ממעורבותו ומהיכרותו את הצדדים ולהתייחס לתיק שלפניו, בהליך הנוכחי, כאל תיק עצמאי ונפרד. מבחינה זו אין כל פסול לעשות שימוש בחוות דעת ובאבחונים שנעשו בהליך המשמורת הראשון – בהליך חדש המהווה המשכו של סכסוך קיים שנפתח כשנה וחצי מיום פסק הדין בו. זאת ועוד, לאחר פסק הדין בהליך המשמורת הראשון נדרש בית משפט קמא להליכים נוספים בין בני הזוג שמרביתם עסקו בשאלת ביצועו של פסק הדין. לא ניתן להתעלם מהתנהלותם של הצדדים גם בהליכים אלה ומהחלטות ו/או פסקי הדין שניתנו במסגרתם. משכך, בפרט נוכח תסקירים וסיכומי ועדות מקצוע כמו גם דו"חות יחידת הסיוע שהונחו לפני בית משפט במהלך תקופת הביניים מיום מתן פסק הדין בהליך המשמורת הראשון ועד להגשת ההליך נושא הערעור כאן ולרבות במהלכו, איני רואה כל פסול בכך שבית משפט קמא בחר שלא לשוב ולעדכן את חוות הדעת שניתנו במסגרת ההליך הראשון.

במצב דברים זה, כל שנותר הוא לבחון את פסק דינו של בית משפט קמא, על רקע פסק דינו בהליך הראשון, כמו גם את התנהלות הצדדים מאז נתינתו, ולקבוע אם ב"ניכור הוריי" ללא הצדקה עסקינן. אם התשובה חיובית, יש לקבוע אם דרך הטיפול בה נקט בית משפט קמא – העברת המשמורת לידי המשיב נכונה וראויה בנסיבות העניין או שמא, עדיין ולמרות הכל, ניתן לנקוט בדרכי טיפול אחרות למיגורו.

18. אין מחלוקת שמזה כשנתיים לא מתקיימים הסדרי ראייה כלשהם בין המשיב לילדים (ראו תסקיר מיום 1.10.14 בו צוין כי מזה שנה וחצי שקיים הנתק המדובר). אין מחלוקת שהילדים מסרבים להתראות עם אביהם. אין מחלוקת שמזה כשנתיים לא מתקיים שום קשר, מסוג כלשהו, ביניהם. עניין לנו, אפוא, בסרבנות קשר. עם זה סרבנות קשר אינה שם נרדף ל"ניכור הוריי". סרבנות קשר היא אחד המאפיינים של תופעת ה"ניכור ההוריי" (רע"א 3009/02 פלוגית נ' פלוני, פ"ד נו (4) 872) ואין די בעצם קיומה וממילא יש לבחון את הרקע לה, האם היא מוצדקת ואם יש לה הסבר כלשהו. מעבר לכך, נכון לבחון אם קיימים מאפיינים נוספים מעבר לסרבנות הקשר שיש בהם כדי להצביע על "ניכור הוריי" – ובראש ובראשונה, לטעמי, פעילות מכוונת של המערערת לשלילה או הגבלה של האפטרופסות הטבעית שיש למשיב על ילדיו. פעילות שכזו, מטרתה אחת, למחוק את דמותו של האב מעולמם של הילדים ולמצב בתודעתם משפחה גרעינית ללא דמות אב בתוכה. קיומה של

פעילות כזו, ללא הצדקה, מטה את הכף לקביעה בדבר קיומה של "תסמונת ניכור הורי" ולטעמי בדרגתה החמורה.

סרבנות הקשר

19. מסוכנותו של המשיב, כהצדקה לסרבנות הקשר, נשללה בהליך המשמורת הראשון, בכל הנוגע לאירוע האלימות הנטען מיולי 2009, אשר שימש עילה בידה של המערערת להעתיק את מקום המגורים שלה ושל הילדים למרחק 120 ק"מ ממקום מגוריהם הרגיל. כך בחוות הדעת במסגרתה נערכה לו, עקב טענת המסוכנות, בדיקה פסיכיאטרית: **"אין התרשמות ממסוכנות או אלימות כלפי הילדים"**; **"כמו כן לא עלו מהבדיקה אינדיקציות למסוכנות של מר _____ ביחס לילדיו"**. כך גם בחוות הדעת המשלימה **"בדיקותינו אינן מעלות ממצאים באשר למסוכנות האב כלפי ילדיו"**. אין אנו מוצאים חידוש בטענות המועלות על ידי האם לעניין זה ואין, על פי התרשמותנו, צורך לבצע הערכת מסוכנות נוספת לזו שכבר נערכה על ידנו". אמנם, בחוות הדעת צוין (בסוגריים), כי **"אין בכך כדי לשלול או לאשר את טענותיה העובדתיות של הגב' _____ בעניין"** אלא שבפסק הדין שניתן בהליך המשמורת הראשון, שדחה את טענות המערערת בעניין זה, על אף הגשת כתב אישום בהקשר לאירוע זה נגד המשיב (שלא הגיע כדי הרשעה בסופו של יום), סתם את הגולל על טענת המסוכנות, בהעניקו הסדרי ראייה לאב, ללא פיקוח, חרף דרישת המערערת. כזכור, על פסק הדין לא הוגש ערעור.

טענת המסוכנות נשללה גם באשר לאירוע האלימות הנטען מיולי 2013, אליו מפנה ב"כ המערערת. אירוע זה שימש עילה לבקשה למתן צו הגנה נגד המשיב ולקביעת הסדרי ראייה תחת פיקוח ובמרכז קשר. בקשה זו נדחתה בפסק דין מפורט, על ידי בית משפט קמא, מיום 11.8.13 (ה"ט 31053-07-13) [פורסם בנבו]. במסגרת הליך זה הוגש תסקיר מטעם שירותי הרווחה, מיום 17.7.13, בו צוין, כי לא נשקפת כל מסוכנות מצד המשיב כלפי הילדים ואין מקום להתנות את קיום הסדרי הראייה שלו עמם במרכז קשר (מוצג 12 למוצגי המערערת). זאת ועוד, במסגרת ההליך הסכימו הצדדים, ללא תנאי, להעמיד עצמם לבחינה של מכונת אמת לשאלות שתנוסחנה על ידי בית המשפט. תוצאות הבדיקה מצאו את המשיב דובר אמת ביחס לשאלה אחת, ו"קרוב לודאי" דובר אמת לשאלה השנייה בעוד שהמערערת נמצאה דוברת שקר לשאלה אחת ו"ככל הנראה" דוברת שקר לשאלה השנייה. בימ"ש קמא מצא בהליך זה להעדיף את גרסת המשיב על פני גרסת המערערת. בקשת רשות ערעור שהגישה המערערת על פסק הדין נדחתה על ידי בפסק דין מיום 30.10.13 (עמ"ש 19344-08-13) [פורסם בנבו].

אירוע האלימות הנטען, מיולי 2013, שימש בידי המערערת, במקביל להגשת הבקשה לצו הגנה, בסיס להגשת **"תובענה לשינוי הסדרי ראייה... והוראות על מתן תסקיר דחוף"** (כך בכותרתה). במסגרת הליך זה קיים בית משפט קמא, בעצמו, בשיתוף עו"ס מיחידת הסיוע, מפגש עם הילדים. המפגש התקיים ביום 30.10.13. דו"ח סודי הוגש ביום 5.11.13. בפסק

הדין שניתן בהליך סיכום בית משפט קמא בקצרה, בלשון, "שלא התרשמתי כי הילדים **מפחדים מאביהם**" ונוכח סירובה העיקש של המערערת לשתף פעולה עם תכניות טיפוליות שהוצעו לה על ידי גורמי הרווחה, שהביאו לטרפוד כל הניסיונות להפגיש בין המשיב לילדיו – מפגשים עליהם הורה בית משפט קמא בהמשך לפגישתו עם הילדים – מחק את התובענה. על פסק הדין לא הוגש ערעור על ידי המערערת. בהמשך להחלטתנו מיום 11.5.15 הונח לפנינו "הדו"ח הסודי". לאחר עיון בדו"ח אין לנו אלא לקבל את קביעתו של בית משפט קמא בעניין זה בפסק דין מיום 28.1.14 (בתמ"ש 41972-07-13) [פורסם בנבו]. על פסק דין זה לא הוגש ערעור.

הטענה בדבר מסוכנותו של המשיב, חזרה ועלתה אף בהליך הנוכחי וגם בערעור שלפנינו – חרף העובדה שהקביעות בהקשר זה, שניתנו בסדרה של הליכים משפטיים כמפורט לעיל, שללו אותה. בית משפט קמא נדרש לנושא זה בפסק דינו, וציין, בצדק, תוך שהוא מפנה להליכים הקודמים בהם הוכח שכל טענותיה של המערערת לאלימות מצד המשיב אין להן כל ממש (פסק דינו של בית משפט קמא מיום 28.1.14 בתמ"ש 41972-07-13, [פורסם בנבו]) סעיף 10 לפסק הדין). בתסקיר הסעד שהוגש בהליך זה, מיום 1.10.14, נכתב: "לא התרשמנו מאב אשר עלול לסכן את ילדיו, אלא להיפך מאב אחראי, שקול, רגיש ומחויב".

20. טרחתי והרחבתי בנושא זה כדי להבהיר שהטענה שהמשיב מסוכן לילדיו "נטחנה עד דק" בהליכים קודמים ואין מקום לחזור ולהעלותה מחדש, בוודאי לא בערעור שלפנינו, לא כהצדקה ליסרבות הקשר' ולא כנימוק לאי העברת המשמורת בילדים לידיו.

21. משנשללה טענת המסוכנות אין לנו אלא לקבל את קביעותיו והתרשמויותיו של בית משפט קמא כי מי שעומד מאחורי סרבנות זו, היא המערערת. קביעות אלה נשענות על היכרות מלאה של בית משפט קמא עם הסכסוך המתמשך בין בני הזוג ועל תסקירים, דיווחים וסיכומים של רשויות הרווחה, כמו גם דיווחים של יחידות הסיוע.

22. א. מעיון במכלול החומר שהונח לפני בית משפט קמא, לא רק בהליך נושא הערעור אלא גם בהליכים קודמים, לרבות בהליך בו נדחתה תביעתה של המערערת לשינוי הסדרי הראיה, שהוגשה כשנה לאחר מתן פסק הדין בהליך המשמורת הראשון (תמ"ש 41972-07-13) [פורסם בנבו] עולה, כי מאז ינואר 2014 חדלה המערערת, כליל, מלשתף פעולה עם גורמי הרווחה. המערערת לא איפשרה להם או למשיב לראות את הילדים בשום מסגרת חרף הסמכות שהוענקה להם בהחלטות שונות של בית המשפט. באותם ימים בהם היו אמורים להתקיים הסדרי ראיה הילדים לא הגיעו לבית הספר ולגן בשל סיבות שונות, תמיד בימים בהם אמורים היו להתקיים המפגשים עם האב. המערערת נמנעה גם מלהביא את הילדים למפגשים עם האב ביחידת הסיוע. היא המציאה אישורי מחלה. הנושא נבדק מול הגורמים הרפואיים ונראה כי התנהלותה של המערערת בעניין זה – פניה למרפאה אחרת שלא ביישוב בו הילדים מתגוררים ולא לרופא המשפחה שמכיר אותם אלא לרופא אחר, למרות שהמרפאה ביישוב הייתה זמינה או פניה לרופאה תורנית בעיר הסמוכה ליישוב למרות שהמרפאה הייתה זמינה – הייתה בכוונת מכוון. ניסיון לברר איתה סוגיה זו נתקל בתשובה

לפיה לבד מפעם אחת שאחד הילדים היה חולה היא בחרה לא להביא את הילדים כי היא מתנגדת להחלטה. המערערת נמנעה גם מלהביא את הילדים למפגשי הערכה שנקבעו למשיב עמם בשירותי הרווחה הקרובים למקום מגוריה ומנעה בכך את התקדמות הטיפול שעליו הורה בית המשפט (תסקירים מיום 19.1.14 ו-1.10.14).

בהחלטה מיום 11.6.14 הורה בית משפט קמא על הגשת תסקיר משירותי הרווחה במועצה האזורית בה נמצא מקום המגורים של המערערת והילדים. בהמשך להחלטה נקבע מועד לוועדת תסקירים – 7.8.14. המערערת לא הגיעה לדיון על אף שהוזמנה – על פי דברי גורמי הרווחה הן ביחס לתסקיר שהוגש לאחר מכן הן בחקירות בבית המשפט – באמצעות מכתב רשום, למערערת ולבאת כוחה. לא ניתן היה להשיג את המערערת בטלפון. טענתה הייתה שלא קיבלה את ההזמנה. דיווח על כך נמסר לבית משפט קמא.

בהחלטה מיום 9.9.14 הורה בית המשפט למערערת לשתף פעולה.

במקום לשתף פעולה הגישה המערערת סדרת בקשות – בקשה להבהרת ההחלטה; בקשת הבהרה מתוקנת; בקשה לעיון מחדש, ובהן הסברים לאי הגעתה לוועדה.

ב. בדברי הסיכום של שירותי הרווחה בתסקיר מיום 1.10.14 נאמרו הדברים הבאים: **"במהלך 3 שנות ההיכרות שלנו את המקרה, אינה משתפת פעולה עם גורמי הטיפול שמעורבים במשפחה, אינה נענית להזמנות לפגישות עם שירותי הרווחה, ובכך לא מאפשרת לנו לפגוש את הילדים, ומקשה על ביקור בית בביתה. לא מאפשרת השלמת אבחון בתחנת _____ לצורך בניית תוכנית טיפול לילדים ולהורים, בכך שלא הביאה את הילדים לפגישה עם האב".**

ג. לאחר הגשת התסקיר מיום 1.10.14 התקיים דיון בבית משפט קמא, בו ניתנה החלטה בהסכמה לפיה יתקיים ביקור בית ביום 19.10.14; ביום 20.10.14 המערערת תביא את הילדים למחלקת הרווחה לצורך מפגש עם הילדים לבד ואח"כ עם המערערת והילדים; ביום 23.10.14 ייערך מפגש של הילדים עם המשיב בשירותי הרווחה – הכל באזור מגורי המערערת והילדים. ביום 26.10.14 התקבל דיווח משירותי הרווחה כי המערערת התקשרה ביום בו נועד להתקיים ביקור הבית וביטלה אותו מסיבות אישיות והוסיפה כי גם המפגשים הבאים לא יתקיימו מאותן סיבות. הובהר לה כי באחריותה לקבוע מפגשים חדשים. מפגשים אלה לא התקיימו. כתוצאה מאי שיתוף הפעולה לא ניתן היה לקיים ועדת תסקירים (כך בהודעה לבית משפט קמא מיום 23.10.14). בימ"ש קמא ביקש את עמדת באת כוחה של המערערת וזו הודיעה כי למרשתה תחושות קשות באשר לתום לבן וכוונותיהן של העו"ס אך חרף זאת, **"לאחר שתחלים ממחלתה"** תיצור מרשתה קשר עם שירותי הרווחה לצורך תיאום. כעבור מספר ימים הודיעה בא כוח המערערת על התפטרותה עקב חילוקי דעות בנוגע לניהול התיק. בית משפט קמא דחה בקשה זו ובאת כוח המערערת הודיעה לבית משפט קמא כי מרשתה קבעה מועד לפגישה ואף נקבע תאריך. בית משפט קמא ביקש את באת כוח המערערת להודיע אם המפגש התקיים. במקום הודעה חיובית התקבלה בקשה נוספת שלה להתפטרות, מה שהביא להגשת שתי בקשות של המערערת

לדחיית הדין, בקשות שנדחו. מהלכים אלה של המערערת הביאו את שירותי הרווחה להודיע לבית המשפט, ביום 25.11.14 את הדברים הבאים:

1. "מהתנהלותה של האם ברור לנו שיש בכוונת האם לנתק את הקשר בין הילדים מאביהם. יתרה מכך, אם אנו בוחנים את הקשר של שני הילדים הגדולים של האם עם אביהם, גם ילדים אלה לא נמצאים בקשר עם אביהם.

2. אנו רואים דפוס התנהלות שחוזר על עצמו והוא מחיקת האבות מחייהם של הילדים, וצופים כי מצב זה שבו האם גורמת לנתק בין הילדים לאביהם יתקבע.

3. אי לכך, אנו ממליצים על העברת המשמורת של הילדים לאביהם, אשר התחייב לשמור על הקשר של הילדים עם אמם, לטיפול בילדים ומתאים למלא את תפקיד ההורה המשמורן לטובת הילדים".

ד. לאחר מתן פסק הדין נושא הערעור ובמסגרת הערעור עצמו נעניתי לבקשה לעיכוב ביצוע העברת המשמורת עד להכרעה בערעור, אך בד בבד הוריתי על קיום הסדרי הראיה בין המשיב לילדיו "בדיוק" כפי שנקבע בהחלטות בית משפט קמא מיום 6.11.13 – בתקווה לראות התנהלות אחרת של המערערת. ביקשתי לקבל מיחידת הסיוע דו"ח על האופן בו התבצעה ההחלטה האמורה על ידי הצדדים. ביקורים לא התקיימו חרף ניסיונם של עובדי יחידת הסיוע לקיימם. דיווח מקיף אודות התנהלותם של הצדדים בכל הנוגע למילוי החלטתי זו התקבל ביום 7.5.15 (הדיווח מסומן על ידי במ/1). אין בכוונתי לפרט את הכתוב בו – די לי בהפניה אליו. אציין רק את ההתרשמות הכללית של עו"ס יחידת הסיוע בהקשר זה:

"ההתרשמות הכללית הייתה, מאם שמצייתת להוראות למראית העין בלבד, מנסה לאכוף על הסביבה כיצד לנהוג, מתקשה ומתנגדת לשתף פעולה באופן כן, ואינה מודעת לנזק המצטבר שהיא גורמת לילדיה בעיונות והחרדה המוקצנת שהיא מפעילה כנגד קשר תקין עם האב. נראה גם שהאם פועלת כנגד המערכת, במקום לשתף פעולה ומקטלגת מראש, את מי שאינו שותף לתפיסותיה, כ"בלתי מתאים" תוך סילוף מציאות.

ההתרשמות מהאם בסיטואציות הספציפיות כפי שצפינו בהם כולל שפת הגוף, טון הדיבור וכיו"ב, הייתה שהאם פעלה באופן מניפולטיבי, כדי למנוע את ביצוע ההחלטה, שלא היתה לרוחה, יתכן מתוך תפיסה "שהצלחת" המהלך ולו חלקית, עלולה לפגוע בטיעוניה המשפטיים, ובהגמוניה הפסיכולוגית הטוטלית – על ילדיה. כשהיא משדרת לילדים חוסר אמון וזלזול במערכות חוץ משפחתיות".

ומאפיינים נוספים -

23. א. לטענת ב"כ המערערת המקרה שלפנינו הוא מקרה קלסי של קשיים בקיומם של הסדרי ראיה שניתן להתגבר עליהם באמצעות דרכי טיפול מתאימות. לדבריו אין לפנינו מקרה של ניכור הורי שמצדיק את העברת המשמורת על הילדים לידי האב.

ב. מעיון בתסקירים השונים שהוגשו עולים הממצאים הבאים, אותם ראה בית משפט קמא לאמצם. אביאם כלשונם:

"משיחות עם צוות הגן של (הילדה ש' ש') שנמצא ב _____ צוין כי היא מתפקדת טוב מאוד. ילדה שמחה, חברותית, אכפתית, אך גם סגורה ומופנמת ושומרת על עצמה. הוזכר כי אין דיבור על המשפחה גם משפחתה של (האם ש' ש') שמעבר למשפחה הגרעינית הקטנה וכאשר נשאלת לא עונה, אין דיבור על אבא. לא חוגגים ימי הולדת בגן, ולקראת יום המשפחה יש התנגדות מצד אמא להתייחס לאבא.

בביקור בית "...כאשר נבדק עם (האם ש' ש') אם מסכימה שנשוחח עם הילדים על הקשר שלהם עם אביהם, אמרה שמשום שלא יידענו אותה מראש לכך, דבר זה ילחיץ אותם ושהיא צריכה להכין אותם, לכן הילדים נשאלו רק על חברות והמסגרות, הילדים מיעטו לענות לשאלות, ספרו על החברים שלהם שהולכים אליהם ושבים אליהם, סיפרו שטוב להם ב _____. כאשר (הילד ש' ש') נשאל יצר קשר עין עם (האם ש' ש') והיה צריך את אישורה".

"בפגישה במחלקת הרווחה, (האם ש' ש') תיארה שלא הבינה את פשר ההחלטה של הסדרי ראייה דרך יחידת הסיוע, ולדבריה מלבד פעם אחת ש(הילד ש' ש') היה חולה, לא פעלה על פי ההחלטה כי היא לחלוטין לא נכונה בעיניה עבור הילדים".

(תסקיר מיום 19.1.14 מוצג 12 למוצגי המערערת).

"... מדיווחי המסגרות החינוכיות ... במסיבת הסיום של (הילד ש' ש'), בגן (האב ש' ש') הגיע למסיבה והוא דיבר עם (הילד ש' ש') בזמן ש(האם ש' ש') שוחחה עם מנהלת האשכול. (האם ש' ש') חוותה זאת כקונספירציה של מנהלת האשכול עם (האב ש' ש'), נגדה. כמו כן בכל מצב בו נוצר קשר של הצוות החינוכי עם אביו, (האם ש' ש') מתפרצת כלפי הצוות באופן קשה מאוד ושאינו מותאם למצב. לאור זאת נוצר מצב שהשנה יש קושי גדול מאוד של הצוותים החינוכיים להעברת מידע אלינו וזאת גם בשל ההתרשמות כי ל(אם ש' ש') נוכחות גדולה ומעורבות רבה במסגרות, וישנם מצבים שעל מנת להשיג אינפורמציה זה מושג בהסתייגות ובקושי... כמו כן צוין כי היה קשר מאוד מכיל ומאפשר עם (האם ש' ש'). במשך שנת הלימודים, שהיתה נוכחת ומסייעת בהמון פעילויות בכיתה של (הילד ש' ש'). הכל השתנה כאשר נודע ל(אם ש' ש') כי המחנכת העבירה לאבא תעודה של (הילד ש' ש') למרות שהראתה בחוזר מנכ"ל משרד החינוך את החוק שמחייב אותה ליידע את האב. לדידה של (האם ש' ש') לא במקרה שלה. (האם ש' ש') התפרצה על הצוות החינוכי והיתה תחושה מאוד קשה".

"המעורבות שלה במסגרות החינוכיות של הילדים פועלת בין היתר, למניעת העברת אינפורמציה לגבי הילדים לגורמי הרווחה ולאב".

(תסקיר מיום 1.10.14).

מכאן, ניתן להבין את דבריו של המשיב שהובאו בתסקיר זה, כמו גם בתסקיר מיום 19.1.14, כי הוא נמצא בקשר מועט עם מוסדות החינוך של הילדים, ביחס לקשר שהיה מעוניין "וזאת בשל הידיעה לדבריו, שמעורבותו מעוררת תגובה קשה מצד (האם ש' ש'). כך גם בנוגע להתעניינות שלו בבעיות בריאות "בחר שלא לפנות לרופא הילדים כדי לא ליצור מצב שבמידה והאם פונה אליהם בבעיות בריאות של הילדים יהססו לטפל בהם" – תשובה ניצחת לניסיונה של האם לנופף בקשר המועט שלו עם הגורמים הנ"ל כראיה לחוסר המסוגלות שלו ולאי אכפתיות שלו ממה שקורה לילדים. דומה שדווקא הסבר זה מלמד על רגישותו הרבה של האב למנוע מהילדים להתמודד עם המתח והקונפליקט שהם חווים כתוצאה מהתנהלותה של האם.

התנהגות זו של המערערת כמתואר בתסקירים, לא נסתרה ואושרה בחקירתם הנגדית של העו"ס (ראו לעניין זה סעיף 31 לפסק דינו של בית משפט קמא המפנה לפרוטוקולים בהקשר זה).

ג. מטרתה של האם באה לידי ביטוי אף בביזוי החלטתו של בית משפט קמא לאפשר התקנת מחשב ותוכנת "סקייפ" על חשבון האב על מנת לאפשר קשר בינו לבין הילדים. בהקשר זה התאפשר לאם, נוכח טענתה כי האב עלול לשתול "סוס טרויאני" במחשב, להתקין, באמצעות טכנאי שלה, את הציוד הנדרש והאב יממן את מלוא העלות. גם פתרון זה לא הניח את דעתה (ראו בהקשר זה סעיף 295 לפסק דינו של בית משפט קמא המפנה לעמ' 156 ו-158 לפרוט' ש' 1-21 חקירתה של האם בנושא).

ראוי בהקשר זה להפנות אף לדו"ח הסודי שהונח לפני בית משפט קמא – שלא ברורה לי הסודיות שעטפה אותו – ממנו עולה, כי האם לא עשתה מאומה כדי להקל על הילדים את המפגש עם האב, לא אפשרה להם ל"היפתח" ולא וויתרה את הסיטואציה באופן מותאם. הילדים ענו רק לאחר שקיבלו אישור ממנה. גם כשנכנסו הילדים לחדר המשחקים לקראת המפגש עם האב, ניסתה האם לומר שהם לא רוצים לפגוש אותו אבל קיבלה את ההסבר שזה המצב. חרף זאת בחרה לשבת בחדר ההמתנה במקום שאיפשר לה להציץ ולראות חלקית מה שקורה בחדר. בתום המפגש עם הילדים ההתרשמות הייתה ש"העדרה של האם מהחדר, וכנראה הבנתם האינטואיטיבית של הילדים שבנסיבות הנוכחיות אין לאם סמכות מוחלטת, הקלו עליהם להגיב בסופו של דבר כפי שהרגישו" – בחיוב כלפי האב. מנגד, ובנוגע לאם, ההתרשמות הייתה שהיא "זקוקה לקשר עם הילדים באופן שהיא מהווה בו את המרכז, מתקשה ל"שחרר" אותם, ובמיוחד כלפי קרבה לאב ומשדרת באופן לא וורבלי, ויתכן אף לא מודע, שההתקרבות אליו לא בטוחה, כל זאת בניגוד למוצהר על ידה, שהיא לכאורה, מעוניינת בשמירה על קשר אך עקב "מסוכנות" האב, יש צורך לדעתה, בפיקוח ובהדרגתיות. מסקנה זו שלה מובאת תוך ניצול ואיזכור די דמגוגי של האירוע הטרגי הקיצוני שאירע לאחרונה ופסילה של כל האבחונים שנעשו עד כה, שלא הצביעו על מסוכנות של האב".

ד. על התנהלותה של האם ותרומתה ליניכור ההורי ניתן ללמוד גם מהדו"ח במ/1 שהוגש לעיונו, בהמשך להחלטה בה הוריתי על עיכוב ביצוע פסק דינו של בית משפט קמא

תוך הוראה ברורה וחד משמעית לקיים את הסדרי הראיה, שנקבעו על ידי בית משפט קמא בהחלטות שקדמו לפסק דינו. על פי הדו"ח האם לא קיבלה בהבנה את ההחלטה, ופנתה, עם קבלתה, ליחידת הסיוע בניסיון לשנותה בטענה כי היא לא משרתת את טובת הילדים. משהובהר לה כי לא יהיו שום שינויים שיתפה היא "לכאורה" פעולה והביאה את הילדים עד "לשוקת" אך מנעה מהם, ולמצער לא עשתה מאומה, כדי לאפשר להם "לשתות" ממנה – הכל כמפורט בדו"ח מב/1 – תוך שהיא משדרת מסר שמעורר בילדים בהלה.

24. משסרבנות קשר ללא הצדקה יש לנו כאן; משסרבנות הקשר נבנתה לאורך שנים על ידי האם, החל מהמעבר החד צדדי והפתאומי למקום ישוב המרוחק 150 ק"מ ממקום המגורים הרגיל בו התגוררו בני המשפחה כולל האב (כשהיא לא מהססת לציין בפני המומחה כי היא עשתה זאת לאחר שקיבלה ייעוץ משפטי "לקבוע עובדה" ולא להתייעץ עם האב אחרת יגיש צו מניעה), דרך היתלות באירועי אלימות (שככל שהתקיימו, לא הטביעו, אליבא דחוות דעת המומחים וקביעות בית המשפט, אות קין של מסוכנות על מצחו של האב) כסיבה לטרפוד הסדרי הראיה תוך הפרה בוטה ומתמשכת של החלטות בית משפט בעניין זה; משעניין לנו בחוסר שיתוף פעולה עם שירותי הרווחה לרבות עם דרכי הטיפול שהוצעו ובעיקר ניסיון למחוק את דמותו של האב מחיי הילדים באמצעות הצרת אפטרופסותו הטבעית עליהם – אין לי אלא להסכים עם קביעתו של בית משפט קמא, כי הוכחה לפנינו **"תסמונת ניכור הורי"** בדרגתה החמורה.

25. משכך הם פני הדברים אין ליתן משקל מכריע לעובדה כי עניין לנו באם אוהבת, מעורבת, תומכת ומכילה כמו גם לעובדה כי הילדים מגיעים מסודרים ונקים למוסדות החינוך ומתפקדים שם בצורה טובה הן בתחום הלימודי הן בתחום החברתי, וכי אנשי הצוות זוכים לשיתוף פעולה מלא של האם. בהקשר זה אביא הן מפי העו"ס בחקירתה בבית משפט קמא, הן מפי בית המשפט העליון. בתשובה לשאלה אלו מילים טובות יכולה לומר על האם השיבה העו"ס:

"יש המון מילים טובות להגיד, הילדים מסודרים, הילדים לומדים טוב הילדים זה כל הדברים נכתבו גם נכתבו כל מיני דברים נוספים אחרים שהילדים לא מזכירים את האב, אין התייחסות למשפחה שלהם, הילדים לא מזכירים את אבא שלהם, יש, אנחנו מסרנו את כל האינפורמציה שקיבלנו ממוסדות החינוך. אני חושבת אם את שואלת אותי, קודם כל אני חושבת שמבחינה פסיכולוגית אין להם שום יכולת לעשות הערכה לגבי הילדים האלו גם (האם ש' ש') לא אפשרה לעשות שום הערכה לגבי הילדים, ילדים שאין להם קשר עם אבא שלהם התקתוק הבסדר אני לא חושבת שהם ילדים שמבחינת השלם הם ילדים במצב טוב" (עמ' 61 לפרוט' ש' 12-22).

בית המשפט העליון ברע"א 3009/02 פ"ד נו(4) 872 דחה את טענת ב"כ המבקשים, כי אין זה מתקבל על הדעת כי התסמונת קיימת אצל הקטינים שעניינם נדון שם כאשר הם מתפקדים באופן יוצא מן הכלל, הן בתחום הלימודי הן בתחום החברתי, וכאשר אנשי הצוות זוכים לשיתוף פעולה מלא מצד האם. בית המשפט מאשר את חוות דעת המומחה שניתנה באותו עניין הקובעת: **"עבור הילדים, כל הישג נתפס כמחזק את משמורת האם ולכן המוטיבציה**

להישג נבלעת בתוך המאמץ להוכיח נאמנות. בנוסף, לאור תהליכי הפיצול, דמויות הסמכות הקשורות באב הן הדמויות שנפגעות ללא תקנה (כך פקידות סעד, פסיכולוגים ועוד), ואילו דמויות הסמכות שמנותקות ממנו נשמרת איכותן הטובה (מורות וכדומה)". בהקשר זה הוסיף בית המשפט העליון כי גם תלונות שווא בגין התעללות הינן אף הן מן המאפיינים של התסמונת.

26. בנסיבות אלה לא היה בידי בית משפט קמא מנוס, ובצדק, אלא לאמץ את שנאמר בתסקיר מיום 1.10.14:

"התנהלותה של (האם ש' ש') מטרפדת כל אפשרות, לפעול לחידוש הקשר של (האב ש' ש') עם הילדים ולאפשר להם נוכחות של אב מטיב בחייהם, והתפתחות פסיכולוגית תקינה, כאשר בחייהם יש אמא ואבא ואוהבים ודואגים, וגם נוכחות של המשפחות המורחבות. קיים נתק של כשנה וחצי בין (האב ש' ש') לילדיו, ומהאינפורמציה שיש בידינו (האם ש' ש') מונעת כל אפשרות שדמותו של האב תיכנס לחייהם של הילדים".

המשיב – האב

27. העברת המשמורת של הילדים מדי האם מתחייבת היא, לטעמי, בנסיבות העניין. כך גם קבע בית משפט קמא ובצדק. לא מצאתי מקום להתערב בקביעתו של בית משפט קמא בדבר העברת המשמורת לידי של האב. טענותיה של המערערת בדבר חששם של הילדים ממנו מופרכות לחלוטין. כך עולה הן מחוות הדעת, הן מהתסקירים, הן מההתרשמות של בית משפט קמא עצמו במפגש שקיים עמם. הסתייגויות הילדים ממנו, בתחילת כל מפגש, הן תוצר של הנתק שנכפה עליהם בשל התנהלותה של האם וניכר מתיאור המפגשים ביניהם כי הם הלכו "ונפתחו" לקראתו במהלכם. אינני סבור כי היה על בית משפט קמא להעמיד את האב ב"מבחנים" נוספים לבחינת מסוגלותו. מסוגלותו לא נשללה בחוות הדעת. להיפך, המשמורת נמסרה בזמנו לאם, בהליך המשמורת הראשון, "לא בלי התלבטות", מתוך הבנה שהיא תיטיב יותר להיענות לצרכי הילדים ברמה היומיומית, גם מבחינת זמינות וגם "גילם הרך של הילדים" היווה אחד המרכיבים בשיקול (עמ' 32 לחוות הדעת). בתסקירים שהוגשו לבית משפט קמא צוין, כי:

"... התרשמנו מאדם משתף פעולה, אמין ואחראי. עד כה שיתף פעולה עם כל החלטה שהוצעה לו. מהתרשמותנו ומהסתמכות על דו"חות, תסקירים, ועדות קודמות ושיחות עם אנשי מקצוע נראה כי (האב ש' ש') אינו מסוכן לילדיו. מה גם ש(האב ש' ש') מסתייע על בסיס קבוע בהדרכה ויעוץ מפסיכולוגית ורואה בכך חשיבות רבה לשם התנהלות מטיבה עם ילדיו" (תסקיר מיום 19.1.14 מוצג 13 למוצגי המערערת).

בית משפט קמא הפנה בעניין זה, בסעיף 37 לפסק דינו, לחקירות גורמי הרווחה ולתשובותיהם בכל הנוגע ליכולותיו ואמינותו של האב תוך אמונה כי הוא, שלא כמו האם, יתנהל אחרת ויאפשר את קיום הקשר בינם לבין האם. אמונו זה של בית משפט קמא באב – להיות הורה מאפשר – נראית בעיניי. הטעם לכך – נראה כי בניגוד לאם, שיתף הוא פעולה, לאורך כל הזמן עם שירותי הרווחה. הדברים הועלו על הכתב בתסקיר מיום 19.1.14 (מוצג

13 למוצגי המערער): "מבחינתו של _____ מוכן להיות שותף בכל טיפול שיוצע... מבחינתו מגויס לתהליך טיפולי עם הילדים ומטפל בעצמו באופן פרטני... אדם משתף פעולה, אמין ואחראי, עד כה שיתף פעולה עם כל החלטה שהוצעה לו" (כך במקור ש' ש'). כך גם בדו"ח יחידת הסיוע מיום 7.5.15 בו נבחנה התנהלות הצדדים בכל הנוגע למילוי החלטתי בדבר קיום הסדרי ראייה בד בבד עם עיכוב הביצוע: "ההתרשמות מהאב, היתה שהוא מציית לכל ההנחיות שקיבל (גם, כשהוא סקפטי לגביהן), הוא גילה איפוק יוצא דופן, אורך רוח מלווה בכאב רב, ויאוש מאוזלת היד של המערערת וביקורת כלפי הזמן הממושך שבו ממשיך להיגרם נזק לילדיו ולקשר שלו עמם..."

סוף דבר

28. א. לטעמי – יש לאשר את פסק דינו של בית משפט קמא ולדחות את הערעור.
 - ב. עם זה, על מנת לאפשר העברת המשמורת, בהליך מדורג, מוצע לקבוע, כי העברת המשמורת תתבצע ביום 1.8.15 על מנת לתת לקטינים פרק זמן להסתגל לסביבתם החדשה, בטרם פתיחת שנת הלימודים תשע"ו. עד למועד זה, נורה לשירותי הרווחה במקום מגורי האם והילדים ולשירותי הרווחה במקום מגורי האב ליצור – בתוך 15 ימים מיום קבלת פסק דין זה – מתווה טיפולי להורים וילדים לקראת ההעברה הצפויה. יש להורות להורים לשתף פעולה באופן מלא עם שירותי הרווחה בעניין זה. בקשות למתן הוראות בהקשר זה תוגשנה לבית משפט קמא שיפקח על ביצוע פסק דין זה בהתאם לסמכויות המוענקות בידיו.
 - ג. המערערת תשלם למשיב את הוצאותיו ושכ"ט עורך דינו בסך 23,600 ₪.
- העירבון שהופקד על ידי המערערת יועבר למשיב, באמצעות בא כוחו, על חשבון הסכום האמור.

שאל שוחט, שופט

סגן הנשיאה יצחק ענבר:

אני מצטרף בהסכמה לפסק דינו של חברי השופט ש' שוחט. הוצאתם של הקטינים ממשמורתה של האם רחוקה, בלשון המעטה, מלהיות פתרון אידיאלי, אך בהינתן "תסמונת ניכור הורי" בדרגה חמורה, שמטרתה למחוק את דמותו של המשיב מחייהם של הילדים, ואשר כל הניסיונות לפעול להפגתה סוכלו ומסוכלים בשיטתיות על ידי המערערת, נראה כי מדובר ברע במיעוטו.

יצחק ענבר, סגן נשיאה

השופטת יהודית שבח:

אני מסכימה.

יהודית שבח, שופטת**הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט ש' שוחט.**

המזכירות תמציא העתק פסק הדין לצדדים.

ניתנה היום, כ"א סיוון תשע"ה, 08 יוני 2015, בהעדר הצדדים.

שאול שוחט, שופטיהודית שבח, שופטתיצחק ענבר, סג"נ
אב"דבעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן

יצחק ענבר 54678313-7

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה